

УДК 336.78.065

Ю. В. Ніколаєнко,
к. е. н., доцент, професор кафедри фінансів і банківської справи,
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ЯК СКЛADOVA БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Yu. Nikolaenko,
Candidate of Science in Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Finance and Banking,
Chernihiv National Technological University, Chernihiv

PROCESS OF MANAGEMENT A CREDIT RISK AS CONSTITUENT OF BANK MANAGEMENT

Розглянуто наявні методи та інструменти управління кредитними ризиками в банку, що виникають у результаті реалізації кредитних відносин із корпоративними клієнтами. Наведено негативні фактори впливу на процес управління і запропоновано методи мінімізації їх негативного впливу. Пропонуються заходи щодо вдосконалення управління кредитним ризиком банку.

Present methods are considered and instruments management credit risks in a bank, which arise up as a result of realization of credit relationships with corporate clients. It is resulted negative faktorii influence on the process of management and the methods of minimization of them are offered negative influence. Measures are offered on perfection of management of bank a credit risk.

Ключові слова: кредитний ризик, методи управління кредитним ризиком, диверсифікація, лімітування, створення резервів.

Key words: credit risk, methods of management a credit risk, diversification, limiting, accumulation of reserves.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Управління кредитними ризиками розглядається як один із важливих напрямів фінансового менеджменту в банку. Слід зазначити, що при дослідженні даного питання, незважаючи на широке коло використання цього поняття у галузі банківського менеджменту, чіткого визначення цієї економічної категорії ми не знайшли, а тому, ознайомившись із працями вітчизняних та зарубіжних фахівців, а також використовувачи Методичні вказівки щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 02.08.2004 р. №361, у ході даної роботи було розроблено авторське визначення поняття управління кредитним ризиком [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі кредитних ризиків присвячені наукові праці А.М. Герасимовича, І.А. Бланка, В.М. Голуба, С.В. Мочерного, О.В. Дзюблук, Г.Т. Карчевої, І.М. Лазепка, А.М. Мороза, О.В. Пернарівського, І.М. Парасій-Вергуленко, А.А. Пересади, М.І. Савлука та ін. Серед відомих західних авторів особливо значимі праці Дж. Міль, А. Пігу, Дж. Маршалла, Л. Гітмана, Г. Марковіца, П. Роуза, Б. Едварда, Ф. Найт, Ф. Фабозці та ін. Проте, незважаючи на значну кількість фундаментальних наукових робіт з цієї тематики, проблема управління кредитним ризиком з позиції сучасних світових тенденцій розвитку банківської системи у світі не знаходить достатнього відображення в наукових джерелах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Підвищення інтересу до оцінки кредитного ризику пов'язано зі зростанням обсягів кредитних та інвести-

ційних операцій банків, зниженням рентабельності в банківській сфері, що спонукає банки приймати на себе високі кредитні ризики. Усе це обумовлює актуальність науково обґрунтованого управління кредитними ризиками. Ефективний менеджмент кредитних ризиків окремих банків сприятиме стабілізації банківської системи країни в цілому.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Управління кредитним ризиком банку — це комплекс управлінських заходів банку, направлених на виявлення і прогнозування виникнення ризиків кредитної діяльності, оцінку їх величини, віднесення до певної категорії, мінімізацію та усунення наявних ризиків, визначення взаємозв'язку між різними їх категоріями, здійснення моніторингу і контролю його ризикової позиції. Мета управління кредитним ризиком полягає в забезпеченні мінімального рівня ризику при заданому рівні доходності кредитного портфеля. Управління кредитним ризиком банку складається з наступних етапів: 1) оцінка кредитного ризику; 2) моніторинг кредитного ризику; 3) регулювання кредитного ризику; 4) мінімізація ризику.

Методи управління кредитним ризиком поділяються на дві групи відповідно до чинників, що їх спричиняють. Схему класифікації методів управління кредитним ризиком відображає рисунок 1 [2].

Перша група — методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики:

- 1) аналіз кредитоспроможності позичальника;
- 2) аналіз та оцінка кредиту;
- 3) структурування позики;
- 4) документування кредитних операцій;
- 5) контроль за наданим кредитом та станом застави.

Особливістю перелічених методів є необхідність їх послідовного застосування, оскільки одночасно вони являють собою етапи процесу кредитування. Якщо на кожному етапі перед кредитним співробітником поставлено завдання мінімізації кредитного ризику, то правомірно розглядати етапи кредитування як методи управління ризиком окремої позики [2].

У процесі роботи, що передуює укладанню кредитної угоди, працівник банку повинен ретельно проаналізувати кредитоспроможність позичальника, тобто його здатність своєчасно погасити кредит, виявити фактори, які можуть спричинити непогашення позички. Кредитоспроможність позичальника, на відміну від його платоспроможності, не фіксує неплатежі за минулий період чи на певну дату, а прогнозує здатність до погашення боргу на найближчу перспективу. Отже, кредитоспроможність — це якісна оцінка позичальника, яка дається банком до розгляду питання про можливість і умови кредитування і дозволяє передбачити ймовірність своєчасного повернення позичок та їх ефективного використання. Межі вивчення кредитоспроможності залежать від: розміру позички; терміну позички; результатів минулої діяльності позичальника; забезпечення кредиту (яка форма забезпечення передбачається); взаємовідносин банку з клієнтом. Жодних твердих правил щодо цього не існує, оскільки кожний клієнт, що подав кредитну заявку, може мати специфічні особливості, які вимагають більш детального вивчення. Банк може використовувати різні джерела інформації про кредитоспроможність потенційного позичальника, однак основними є фінансові звіти позичальника (баланс, звіт про прибутки і збитки), які є основним джерелом внутрішньої інформації. Розрахунок різних коефіцієнтів на основі цих звітів дозволяє глибше проаналізувати дійсний стан справ потенційного позичальника, оцінити перспективи його розвитку і здатність погасити позику. Одночасно з цим вивчається репутація позичальника, його чесність, порядність, взаємовідносини з іншими банками, компетентність керівників, досвід і знання справи, потенційні можливості, особистий добробут позичальника, ринкова вартість підприємства та інші.

Здійснюючи оцінку кредитоспроможності, комерційні банки України керуються власними положеннями, що розробляються кожним банком, а також повинні враховувати нормативні вимоги НБУ, зокрема Рекомендації щодо визначення фінансового стану позичальників (постанова НБУ № 323 від 29.09.97) та Положення про порядок формування і використання резерву на можливі втрати за позиками комерційних банків (затверджене правлінням НБУ № 520 від 16.12.98). Згідно з цими документами НБУ виділяє три групи позичальників: юридичні особи, крім комерційних банків; комерційні банки; фізичні особи.

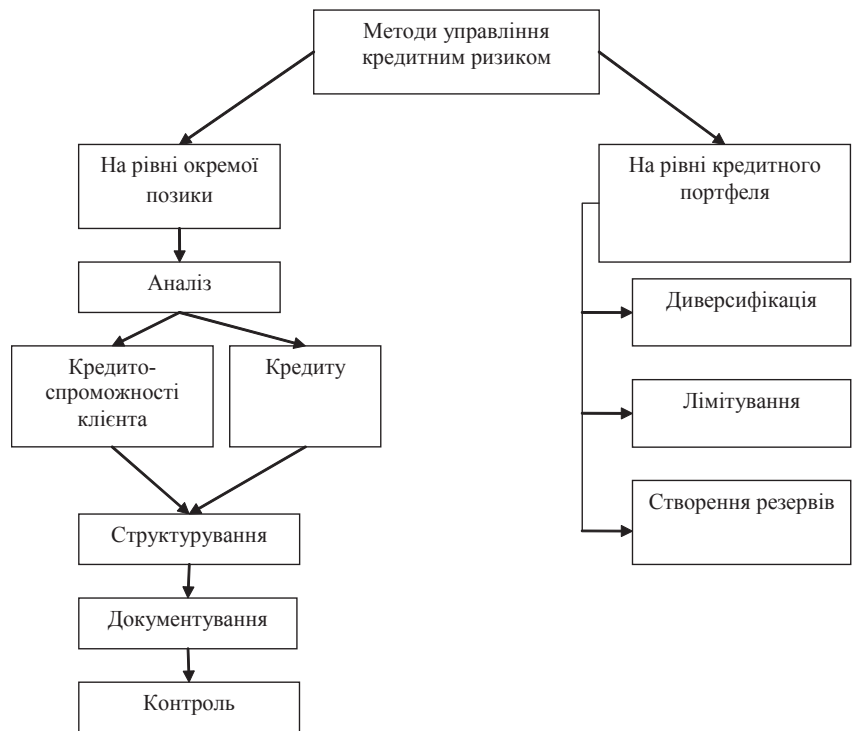

Рис. 1. Схема класифікації методів управління кредитними ризиками

Контроль за станом кредиту і станом застави передбачає необхідність підтримувати з позичальником тісні контакти протягом усього строку користування кредитом. Банк повинен слідкувати за станом справ у клієнта і у разі необхідності застосовувати упереджувальні дії щодо захисту своїх інтересів.

У практиці роботи українських комерційних банків найпоширенішими формами забезпечення зобов'язань позичальника перед банком є застава майна, гарантія (поручительство) третьої особи, стягнення пені і штрафів, переуступка на користь банку вимог і рахунків позичальника третій особі, страхування відповідальності позичальника перед банком за неповернення кредитів і ризику непогашення кредитів. Правові основи цих форм застави визначені Цивільним кодексом України. Слід зазначити, що нещодавні події банківської кризи довели недостатність цих методів забезпечення та їх неефективність.

Методи управління ризиком кредитного портфеля банку:

- 1) диверсифікація; 2) концентрація; 3) лімітування; 4) створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями.

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (розмір капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Розглядають три види диверсифікації — галузеву, географічну та портфельну. Галузева диверсифікація означає розподіл кредитів між клієнтами, які здійснюють діяльність у різних галузях економіки. Для зниження загального ризику портфеля вирішальне значення має добір галузей, який повинен ґрунтуватися на результатах статистичних досліджень. Найвищий ефект досягається в разі вибору позичальників,

Таблиця 1. Рекомендована структура заборгованості за кредитним портфелем банку

Вид заборгованості	Частка, %
Консолідована заборгованість за «стандартними» кредитами	Не менше 22
Консолідована заборгованість за кредитами «під контролем»	Не більше 38
Консолідована заборгованість за кредитами «субстандартні»	Не більше 30
Консолідована заборгованість за кредитами «сумнівні»	Не більше 5
Консолідована заборгованість за кредитами «безнадійні»	Не більше 5

котрі працюють у галузях з протилежними фазами коливань ділового циклу. Тоді зниження доходів від однієї групи клієнтів компенсується підвищенням доходів від іншої групи, що допомагає мінімізувати ризик. Географічна диверсифікація полягає в розподілі кредитних ресурсів між позичальниками, які перебувають у різних регіонах, географічних територіях, країнах із різними економічними умовами. Географічна диверсифікація як метод зниження кредитного ризику доступна лише великим банкам, які мають розгалужену мережу філій та відділень на значній території.

Портфельна диверсифікація означає розосередження кредитів між різними категоріями позичальників — великими і середніми компаніями, підприємствами малого бізнесу, фізичними особами, урядовими та громадськими організаціями, домашніми господарствами тощо. Кредити, надані у сфері малого бізнесу, часто супроводжуються підвищеним рівнем ризику, хоча й мають вищий рівень доходності. Такі позичальники часто обмежені у виборі кредитора, тому банк може диктувати власні умови кредитної угоди. Якщо позичальником є велика компанія, то кредитний ризик оцінюється як незначний, але й доходність такого кредиту невелика.

Метод диверсифікації слід застосовувати зважено та обережно, спираючись на статистичний аналіз і прогнозування, враховуючи можливості самого банку і, насамперед, рівень підготовки кадрів. Диверсифікація потребує професійного управління та глибокого знання ринку.

Концентрація кредитного портфеля означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території, або кредитування певних категорій клієнтів. Формуючи кредитний портфель, слід додержувати певного рівня концентрації, оскільки кожний банк працює в конкретному сегменті ринку і спеціалізується на обслуговуванні певної клієнтурі. Водночас надмірна концентрація значно підвищує рівень кредитного ризику. Часто банки концентрують свої кредитні портфелі в найпопулярніших секторах економіки таких, як енергетика, нафтова та газова промисловість, інвестування нерухомості. Визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації кредитного портфеля банку є завданням, яке має вирішувати менеджмент кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної економічної ситуації.

Лімітування обсягів кредитних операцій обмежує концентрацію кредитного портфеля в розрізі окремих позичальників, груп позичальників, бізнесів, галузей, секторів економіки і регіонів. Ліміт у розрізі окремого позичальника визначає максимальну суму та умови надання кредиту.

Розрахунок ліміту проводиться на основі аналізу кредитоспроможності позичальника (фінансових показників

діяльності, бізнес-плану тощо). Розмір ліміту коригується залежно від поточного фінансового стану боржника і прогнозованої оцінки його майбутнього фінансового стану. Основними нормативами кредитного ризику є нормативи НБУ, визначені в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженій постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. Штрафи за порушення норм перелічених нормативів застосовуються на кожний випадок порушення [3].

Існують також внутрішньобанківські нормативи та ліміти:

- обмеження загального обсягу кредитного портфеля відносно робочих активів. Рекомендоване граничне значення — не більше 50 % (розмір більше 50 % свідчить про агресивний характер кредитної політики банку);

- обмеження за концентрацією структури кредитного портфеля в розрізі бізнесів (корпоративний, індивідуальний, міжбанківський);

- обмеження за концентрацією кредитів у розрізі галузей, секторів економіки напрямів діяльності, регіонів, видів забезпечення тощо;

- обмеження непокритого кредитного ризику (відповідно до стандартів, прийнятих при оцінці кредитного ризику провідними світовими аудиторськими фірмами).

Одним із головних інструментів управління кредитним ризиком та компенсації можливих фінансових втрат від неповернення кредитів є формування страхових резервів за кредитними операціями. Формування резерву на покриття можливих збитків за кредитами проводиться відповідно до Положення НБУ № 279 від 06.07.2000 р., згідно з яким банки зобов'язані здійснювати розрахунок резервів під стандартну та нестандартну заборгованість (з урахуванням строків погашення боргу за кредитними операціями) протягом місяця, в якому здійснено кредитну операцію (або укладено угоду на її здійснення). Формування резервів банки зобов'язані здійснювати щомісячно в повному обсязі (незалежно від розміру їхніх доходів) за групами ризику відповідно до сум фактичної кредитної заборгованості за станом на перше число місяця, наступного за звітним, до встановленого строку для подання місячного балансу. Нижче наведена рекомендована структура заборгованості за кредитами (табл. 1).

Крім спеціального резерву, який формується за рахунок прибутку до оподаткування, банки створюють загальний резерв, джерелом формування якого є чистий прибуток. Створення та використання загального резерву регулюється чинним законодавством кожної країни. Здебільшого кошти загального резерву спрямовуються на покриття втрат за кредитами, які виникли з вини банку, на відшкодування судових витрат, на покриття втрат у повному обсязі, якщо коштів спеціального резерву для цього виявилось недостатньо.

Спеціальний резерв створюється за рахунок витрат банку, а загальний — за рахунок чистого прибутку [4].

ВИСНОВКИ

Таким чином, управління кредитними ризиками — це комплекс превентивних заходів щодо мінімізації ризиків у процесі кредитування. Методи управління кредитним ризиком поділяються на дві групи відповідно до

чинників, що їх спричиняють — це методи управління на рівні окремої позики:

- 1) аналіз кредитоспроможності позичальника;
- 2) аналіз та оцінка кредиту;
- 3) структурування позики;
- 4) документування кредитних операцій;
- 5) контроль за наданим кредитом та станом заста-ви.

І на рівні кредитного портфеля:

- 1) диверсифікація;
- 2) концентрація;
- 3) лімітування;
- 4) створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями.

Література:

1. Методичні вказівки щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова від 02.08.2004 р. № 361 [Електронний ресурс] / Правління НБУ. — Режим доступу: www.bank.gov.ua
2. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник / Л.О. Примостка. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс] / Правління НБУ. — Режим доступу: www.bank.gov.ua
4. Інструкція про порядок формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Постанова від 06.07.2000 р. № 279 від 06.07.2000 р. № 279 [Електронний ресурс] / Правління НБУ. — Режим доступу: www.bank.gov.ua
5. Дзюблюк О. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці / Олександр Дзюблюк // Журнал європейської економіки. — 2010. — № 1. — С. 108—124.
6. Стешенко О.Д. Управління кредитним ризиком комерційного банку / О.Д. Стешенко, А.П. Нікітенко / Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2013. — № 42. — С. 327—330.
7. Гайдаржийська О.М. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком / О.М. Гайдаржийська, О.Г. Чернікова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. — 2014. — № 38. — С. 47—50.
8. Прийдун Л. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків / Л. Прийдун // Науковий вісник: Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2011. — № 16. — С. 201—209.
9. Квасницька Р.С. Управління ризиками як елемент забезпечення фінансової стійкості комерційного банку / Р.С. Квасницька, І.В. Хаврус // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 3. — С. 146—149.
10. Васюренко О.В. Банківський нагляд: підручник / О.В. Васюренко, О.М. Сидоренко. — К., 2011. — С. 270—279.
11. Квасницька Р.С. Управління кредитними ризиками в банківській системі / Р.С. Квасницька, Н.В. Кунда // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 6, Т. 2. — С. 245—249.

12. Бобиль В. Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект / В. Бобиль // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 11. — С. 28—32.

13. Бугель Ю. Основні методологічні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника / Ю. Бугель // Банківська справа. — 2007. — № 4. — С. 54—59.

14. Гарбар Ж.В. Управління кредитним ризиком комерційного банку / Ж.В. Гарбар, Л.В. Стафійчук // Вісник КНТЕУ. — 2009. — № 1. — С. 34—39.

References:

1. The Pravlinniya NBU (2004), The methodical pointing is in relation to organization and functioning of the systems of risk management in the jars of Ukraine, available at: www.bank.gov.ua. (Accessed 13 November 2015).
2. Primostka, L.O. (2004), *Finansoviy menedzhment u banku* [Financial management in a bank], Kiev, Ukraine, 468 p.
3. The Pravlinniya NBU (2001), Instruction is about the order of adjusting of activity of banks in Ukraine, available at: www.bank.gov.ua (Accessed 16 November 2015).
4. The Pravlinniya NBU (2000), Instruction about the order of forming of reserve for the compensation of possible losses after the credit operations of banks, available at: www.bank.gov.ua
5. Dziubliuk, O. (2010), "A mechanism of providing of quality of credit brief-case and management of bank a credit risk is in the period of the crisis phenomena in an economy", *Jurnal evropeyskoj ekonomiku*, vol. 1, pp. 108—124.
6. Steshenko, O.D. and Nikitenko, A.P. (2013), "The management of credit risk of the commercial bank", *Visnik ekonomiku transport i promuslovosti*, vol. 42, pp. 327—330.
7. Gaydarjiyska, O.M. and Chernikova, O.G. (2014), "Directions of improvement of management a credit risk", *Problemu pidvushenniya efektuvnosti infrastrukturu*, vol. 38, pp. 47—50.
8. Pruydun, L. (2011), "An estimation of foreign experience of minimization of level of problem debt is in the credit operations of banks", *Naukovuy visnik: Ukrainka nauka: munyle, sychasne, maibytne*, vol. 16, pp. 201—209.
9. Kvasnucka, R.S. and Havrus, I.V. (2010), "Management as element of providing of financial firmness of commercial bank risks", *Visnik Hmelnuckogo nacionalnogo universitetu*, vol. 3, pp. 146—149.
10. Vasiyrenko, O.V. and Sudorenko, O. M. (2011), *Bankivskiy nagliyad* [Bank supervision], Kiev, Ukraine, pp. 270—279.
11. Kvasnucka, R.S. and Kynda, N.V. (2011), "A management credit risks is in the banking system", *Visnik Hmelnuckogo nacionalnogo universitetu*, vol. 6, pp. 245—249.
12. Bobul, V. (2008), "Modern rizik-menedzhment in bank activity: theoretical aspect", *Visnik Nacionalnogo Banku Ukrainu*, vol. 11, pp. 28—32.
13. Bugel, Yu. (2007), "Basic methodological ways of perfection of modern methods of estimation of solvency of borrower", *Bankivska sprava*, vol. 4, pp. 54—59.
14. Garbar, J.V. and Stafiychuk, L.V. (2009), "Management of commercial bank a credit risk", *Visnik KNTEU*, vol. 1, pp. 34—39.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2015 р.